

Adverbul românesc și sufixele diminutive

Adrian CHIRCU

„ROUMAIN – La diminution est ici d’une grande richesse”
(B. Hasselrot)

0. Îndrăgite de către unii lingviști¹ sau contestate de către scriitori², diminutivele caracterizează întru totul limba română³, conferindu-i, în același timp, un loc privilegiat între limbile romanice. Prezența unui număr mare de forme diminutive face ca limba română să aibă un farmec aparte și ajută, în același timp, la nuanțarea exprimării⁴. Apariția sufixelor diminutive⁵ trebuie pusă pe seama limbajului afectiv⁶ prin care noi, ca vorbitori, arătăm „l’intérêt personnel que nous prenons à nos paroles par une manifestation naturelle et spontanée des formes subjectives de la pensée”⁷. Diminutivele caracterizează, în general, toate limbile indo-europene. La origine, formele diminutive reprezintă creații spontane, datorate, așa cum reiese din definiția anterioară, vorbirii expresive sau celei familiare și sunt constituite plecându-se de la o bază lexicală deja existentă în limbă⁸.

0.1. Autorii *Dicționarului de științe ale limbii* consideră că avem de-a face cu o clasă de sufixe de tip lexical „care, atașate la substantive, adjective și, foarte rar, la pronume/adverbe dau naștere la aceleași părți de vorbire care exprimă în plus o micșorare a obiectului, a persoanei sau a calității”⁹.

¹ Vezi S. Pușcariu, *Diminuția în limba românească*, în „Noua Revistă Română”, nr. 8 (15 aprilie), vol. I, București, 1900, p. 372-377 și *În chestia diminutivelor*, în „Noua Revistă Română”, nr. 19 (1 octombrie), vol. II, București, 1900, p. 255-259.

² G. Coșbuc, *Mania diminutivelor*, în „Noua Revistă Română”, nr. 14 (15 iulie), vol. 2, București, 1900, p. 42-44 („Diminutivarea nu e decât o degradare a înțelesului vorbelor. Și nici nu e dorit ca Românii să aibă o limbă diminutivată.”).

³ I. Iordan, *Stilistica limbii române*, ediție definitivă, București, Editura Științifică, 1975, p. 158, „Limba română este extrem de bogată în sufixe diminutive. O parte din ele sunt moștenire latinească, altele împrumuturi (aproape exclusiv din limbi slave).”

⁴ Alexandru Niculescu, *Diminutivele românești: o problemă de mentalitate*, în AUT, seria Științe Filologice, anul XXXIII, 1995, p. 201-203, consideră că prezența diminutivelor în limba română contemporană ține de o anumită modă sau de o anumită mentalitate care caracterizează stilul de viață românesc.

⁵ În latină, *dīmīnŭo*, -*ĕre* ‘a mărunți, a sparge, a micșora’.

⁶ Informații interesante referitoare la aceste sufixe se regăsesc și în studiul lui Amado ALONSO, *Noción, emoción y fantasía in los diminutivos*, apărut în *Volkstum*, VIII, și republicat în *Estudios lingüísticos. Temas españoles*, col. «Biblioteca Románica hispánica/ Estudios y ensayos», n°2, tercera edición, Madrid, Editorial Gredos, 1982, p. 161-189.

⁷ Jean Dubois et alli., *Dictionnaire de linguistique*, Paris, Editions Larousse-Bordas/HER, 2001, p. 20.

⁸ Marius Sala (coord.), *Enciclopedia limbii române*, București, Academia Română & Editura Univers Enciclopedic, p. 180, [sufixe diminutive sunt] „foarte numeroase. Se atașează la substantive, adjective, foarte rar la adverbe, fără a schimba clasa morfologică a bazei.”

⁹ Gabriela Pană-Dindelegan (coord.), *Dicționar de științe ale limbii*, col. «Dicționarele Nemira», București, Editura Nemira, 2001, p. 180.

1. În cazul limbilor romanice, originea acestor sufixe trebuie căutată mai ales în latina populară, când au loc schimbări profunde atât în ceea ce privește structura și modul de formare a cuvintelor, cât și în ceea ce privește inventarul lexical care se îmbogățește cu noi unități. Mărturie în acest caz ne stau faptele de limbă atestate în latina vulgară (populară) și unele cuvinte pe baza cărora s-au putut reconstitui formele primare: lat. pop. *agnelliola* > rom. ‚mioară’, lat. *capreolus* > rom. ‚căprior’, fr. *chevreuil*, cat. ‚cabirol’, lat. pop. *porcellus* > rom. ‚purcel’, lat. pop. *geniculum* > rom. ‚genunchi’, lat. pop. *soliculus* > fr. ‚soleil’¹⁰.

1.1. Trebuie să recunoaștem că, în limba română, aceste sufixe sunt bine reprezentate¹¹ și că sunt specifice vorbirii familiare.¹² Lucrările sau articolele privitoare la aceste sufixe se opresc mai ales asupra substantivului, celelalte părți de vorbire fiind doar amintite. Ample informații referitoare la sufixe și, în particular, la sufixele diminutive¹³ pot fi găsite în unele studii publicate cu ani în urmă de către Sextil Pușcariu care a explicat foarte bine apariția și dezvoltarea acestora. Amintim, în acest caz, *Die Rumänischen Diminutivsuffixe*¹⁴ și *Despre diminutivele românești*¹⁵ (*Über die rumänischen Diminutiva*).

De asemenea, menționăm lucrarea lui G. Pascu, *Sufixe românești*¹⁶, care se constituie într-o adevărată enciclopedie a sufixelor românești despre care A. Philippide, în calitate de raportor, susținea că „avem a face cu o lucrare de mare valoare, precum ar fi de dorit să existe și pe terenul altor limbi”¹⁷. În viziunea acestuia, „studiul sufixelor derivative este unul dintre cele mai importante și cu toate acestea unul dintre cele mai neglijate – în general vorbind – în istoria limbilor, iar lucrarea de față este atât de completă, atât de amănunțită, și în aceeași vreme atât de sistematică...”.

2. După cum se știe, adverbul este o parte de vorbire incomodă care, din cauza inventarului său formal bogat și eterogen, se lasă destul de greu încadrată și care dă multe bătăi de cap specialiștilor care încearcă o delimitare din punct de vedere lexical, semantic, morfologic, sintactic sau pragmatic de celelalte părți de vorbire care sunt mai unitare și mai ușor de definit.

¹⁰ A se vedea, de asemenea, și formele din *Apendix Probi* de tipul *auris non oricla* ‘ureche’, *iuvencus non iuvenclus* ‘tăuraș, junc’, *catulus non catellus* ‘cățel’, *neptis non nepticla* ‘nepoată’, *mergus non mergulus* ‘cufundar’.

¹¹ Vezi I. Iordan, *op. cit.*, p. 158.

¹² Rodica Zafiu, *Diminutive ironice*, în „România literară”, nr. 6 (14 februarie), București, 1996, p.1 (www.romlit.ro/www/texte96/rl606zaf.htm) „În variantele culte ale limbii române actuale, derivatele cu sufixe diminutive nu au o frecvență prea mare; chiar și inovațiile efemere sunt destul de puține, iar creațiile noi care să se impună mi se par practic inexistente.”

¹³ Observații asupra acestui tip de sufixe se găsesc și în studiul Elsei LÜDER, *Procedee de gradație lingvistică*, ediție revăzută și adăugită, traducere de Horațiu Hecuble, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 1996, *passim*.

¹⁴ Sextil Pușcariu, *Die Rumänischen Diminutivsuffixe*, Inaugural-Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde der Philosophischen Fakultät der Universität Leipzig, Johann Ambrosius Barth Verlag, Leipzig, 1899, 149 p.

¹⁵ Sextil Pușcariu, *Despre diminutivele românești (Über die rumänischen Diminutiva)*, în *Verzameling van opstellen (Donum natalicium Schrijnen)*, Imprimerie Durand, Chartres, 1929, p. 431-436.

¹⁶ G. Pascu, *Sufixe românești*, Edițiunea Academiei Române & Librăriile Socec & Co, C. Sfetea, București, Pavel Suru, 1916, IV + 489 p.

¹⁷ A. Philippide, *Raportul Comisunii Premiului Năsturel din 1915*, în G. Pascu, *op. cit.*, p. III.

În ciuda acestui fapt, adverbul continuă să suscite ample discuții pe marginea lui, dovedind că ceea ce anticipa cu ani în urmă lingvistul francez Claude Guimier rămâne valabil și în zilele noastre: „le problème de l’adverbe est suffisamment vaste pour que chacun, quelque soit sa spécialité, puisse y trouver matière à réflexion”¹⁸.

3. Vom încerca să realizăm un studiu sintetic asupra adverbelor derivate cu sufixe diminutive care au fost abordate doar sporadic în paginile studiilor de specialitate apărute la noi și în străinătate. E de ajuns să răsfoim câteva dintre acestea, pentru a ne da seama de acest aspect.

3.1. În *Structura morfologică a limbii române contemporane*¹⁹, se menționează faptul că „expresivitatea unor adverbe se poate obține prin diminutivare: binișor, olecuță, frumușel. În plan semantic, diminutivele sunt folosite și în comparația adverbelor. În general, numai adverbele de mod admit forme diminutive”²⁰.

Oprindu-se asupra formelor adverbiale diminutive din limba veche, Georgeta Ciompec consideră, la rândul său, că, la nivelul enunțului, adverbele diminutive au, pe lângă implicații semantice, și implicații gramaticale. Concluzia autoarei este că „formațiile cu sufixe diminutive s-au dezvoltat și s-au diversificat, încât în limba contemporană, în vorbirea afectivă în special, ele sunt destul de numeroase și variate, având însă aceeași vagă valoare graduală”²¹.

Nici în *Gramatica limbii române* nu găsim prea multe informații despre aceste adverbe, autoarea capitolului *Adverbul* amintind faptul că „aprecierea intensității poate fi exprimată și prin sufixe: *binișor*, *depărțișor*, *repejor*, *încetinel*”²².

4. Se pare că în limbile romanice prezența sufixelor diminutive de tip adverbial se datorează schimbului de valoare gramaticală, căci multe dintre aceste adverbe sunt, la origine adjective. Avându-se deja un model în limbă, este ușor apoi să se creeze și alte forme, mai ales că trecerea adjectivelor în clasa adverbelor este destul de frecventă. În latina populară, câteva dintre aceste sufixe sunt întâlnite în primul rând la substantive sau la adjective (lat. pop. *vitulus* ‘vițel, elefanțel’, lat. pop. *albulus* ‘albuț, albișor’).

Mai rar se regăsesc în latină forme adverbiale diminutive (lat. *primulum* ‘în primul rând, întâi și întâi’ < lat. *primum* ‘întâi’ + *-ulum*; lat. *saepiuscule* ‘foarte des, destul de des’ < lat. *saepe* ‘adesea’ + *-iuscule*).

Existența adverbelor diminutive în unele limbi romanice poate fi explicată mai ales pe baza analogiei, în sensul că, la început, așa cum ne dovedesc textele vechi, nu erau foarte numeroase. Numărul lor mare se justifică prin dezvoltările ulterioare ce au avut loc (mai ales ultimele trei secole).

Adverbele diminutive romanice acoperă în general aceleași sfere semantice (mod, timp, loc și cantitate) și sunt prezente în special în zona ariilor laterale

¹⁸ Claude Guimier, *Peut-on définir l’adverbe?*, în *Les états de l’adverbe*, coll. «Travaux de CERLICO», n°3, Rennes, Presses Universitaires de Rennes 2, 1991, p. 5.

¹⁹ Iorgu Iordan, Valeria Guțu-Romalo, Al. Niculescu, *Structura morfologică a limbii române contemporane*, 1967, București, Editura Științifică, p. 275.

²⁰ Dar și cele temporale (*târziu*), cantitative (*atâtica*), locale (*suscior*, *josior*).

²¹ Georgeta Ciompec, *Morfosintaxa adverbului românesc. Sincronie și diacronie*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985, 302 p.

²² Valeria Guțu-Romalo (coord.), *Gramatica limbii române. Cuvântul*, vol. I, București, Editura Academiei, 2005, p. 603.

ale Romaniei (castiliană, catalană, portugheză și română): fr. *un tantinet*²³ ‘puțințel’, it. *pochino* ‘puțințeluș’, cast. *un poquito* ‘puțințel’, port. *poucachinho* ‘puțințel’, cat. *un poquet* ‘puțințeluș’, prov. *un petoun* ‘puțințel’, frprov. *una mièta* ‘puțințel’, corsicană *caldettu* ‘călduț’, sardă *benighédhu* ‘binișor’, friul. *pochetin* ‘puțințel’, gasc. *chicoulin* ‘puțințel’.

4.1. Dintre sufixele diminutive care se regăsesc în structura adverbelor și care au fost reținute de autorii lucrărilor de lexicologie și de morfologie a limbii române, amintim : *-(ic)el* (*multicel, puțințel*), *-uț(a)-(răruț, degebuța)*, *-uc(ă)-(încetuc, acăsucă)*, *-i(ș)or* (*târziior, depărțișor*), *-uleț* (*greuleț, un piculeț*), *-uș* (*nițeluș, puțințeluș*).

În ceea ce privește originea sufixelor diminutive adverbiale, acestea sunt în mare parte moștenite din latină : *-ucus* > rom. *-uc, -uceus* > *-uț, -ulus* > rom. *-ul, -éllus* > rom. *-el, -iolus* > rom. *-ior*.²⁴

Noile adverbe nu se îndepărtează prea mult de cuvântul de bază (cf. substantive precum *albăstriță, lăcrimioară, toporaș*), ci păstrează întotdeauna sensul primar, aducând o informație suplimentară.

Aproape toate adverbele diminutive au drept bază derivativă cuvinte moștenite din latină sau cuvinte vechi împrumutate din limbile cu care româna a venit în contact. Sunt rare situațiile în care sufixele se atașează la neologisme cum e cazul lui *finuț* (< *fin* + *-uț* < rom. *fin* < fr. *fin*):

„...se răzuiește *finuț* și se folosește un letcon cu vîrf foarte subțire.” (forum.softpedia.com)

„...eu cel puțin n-am dat peste vreuna care să fi umblat *finuț*.” (www.roportal.ro/discuții)

4.2. Un număr mare de adverbe diminutive au formă identică cu cea a adjectivelor corespondente, unicul mijloc de a nu confunda cele două părți de vorbire rămânând contextul care ne oferă indicii pentru o bună încadrare :

„*Puțințel* dobitoc era cînd eu la tine am venit...” (adj.) (PO, r. 17, p. 102)

„Și *puțințel* războlindu-să, ieși din lume cu pace.” (adv.) (D, VPS, 314r, p. 269)

4.3. Situația acestor adverbe în limba veche nu diferă prea mult de cea din limba contemporană, singura observație majoră este că numărul adverbelor diminutive este mult mai mare în zilele noastre, chiar dacă, în general, se constată o scădere a sufixării diminutive.

În plan semantic și gramatical, avem de-a face cu forme adverbiale care, în anumite contexte, au valoare de comparativ sau de superlativ. „Implicând, într-un fel, ideea de intensitate, ele exprimă o aproximație negativă, adică sub limita inferioară”²⁵ (dar și peste cea normală).

Dintre formele întâlnite în limba veche, putem menționa : *puțințel*²⁶, *puțințel*, *neșchițel*²⁷, *binișor*, *curunzel*, *linișor*, *cătinelușel*, *depărcior*, *puțințeluș*:

²³ În vechea franceză: *souavet* ‘încetșor’ (Roland, v. 3942 : *Mult siuavet le chevaler desarmet. ‘Dezarnează încetșor cavalerul (călărețul)’*), *pointet* ‘puțințel’ ; în franceza modernă, *tantet, doucement* ‘încetuc’ (Amiel *Journal* 29-6-1859), *aigrelettement* ‘acrișor’.

²⁴ Pentru etimologia altor sufixe, a se vedea Sextil Pușcariu, *Die Rumänischen Diminutivsuffixe, passim*.

²⁵ Georgeta Ciompec, *op. cit.*, p. 172.

²⁶ Are cele mai multe ocurențe. În cele mai multe cazuri, apare însoțit de prepoziții : *în, întru, cu* etc.

²⁷ În Mihail Halici – Tatăl, *Dictionarium valahico-latinum (Anonymus Caransebesiensis)*, studiu filologic și indice de cuvinte de Francisc Király, ediție îngrijită de Alexandru Metaea și Maria Király, Timișoara,

„Aburu easte, cea ce *puținelu* iveaște-se, după acea piare.” (CV, 65V/10-11, p. 358)

„Și, zimbindu-să rîdzînd, *linișor* dzisă cătră dînșii...” (D, VPS, 348r, p. 295)
 „...și tremurînd *căținelușel*, să-ntorcea și-ș tindea mînușițele...” (D, VPS, 237v, p. 209)

„Și așé, Lupul de botul armăsariului lăsîndu-să, *puținteluș* într-o parte să dede.” (DC, I, p. 91)

„Atunce mergîndu cîțiva moldoveni *depărcior* înaintea obuzului...” (IN, L, p. 295)

4.4. Odată cu scriitorii de factură populară, încep să fie consemnate tot mai des aceste adverbe. De asemenea, se întîlnesc în vorbirea cotidiană²⁸ și în limbajul copiilor:

„Se puse *binișor* în pat ca să nu se mototolească albiturile.” (PI, LBR, I, p. 235)

„Și argata [...] îl luă *frumușel* subsuară și tot într-o fugă îl duse...” (SFM, B, p. 181)

„...javra dracului se face a o căuta de ou și-i dezleagă atunci *frumușel* ața de la picior...” (IC, PAP, p. 185)

„De lumină ca tălharii / Se ferește *binișor* / Pe ferești se sue noaptea / Dibuind *încetișor*.” (ME, P, p. 11)

„...și *binișor*, ca o pisică, mă sui pe uluci.” (ILC, T, p. 79)

„... căci n-are pan mai mare bucurie / decît de-a prinde-n palme *încetișor* căpșorul mieilor...” (LB, P, p. 36)

4.5. Adverbele diminutive sunt acceptate și de limba literară, fapt susținut de prezența lor în paginile noului DOOM care dovedește, față de ediția anterioară, o deschidere mai mare spre vorbirea familiară și cea cotidiană²⁹. Uneori adverbele sunt însoțite de una dintre mențiunile *reg.*, *pop.*, *fam.* sau *rar*: *atâtica*, *binișor*, *depărțișor*, *iutișor* (pop.), *încetinel*, *încetișor*, *nițeluș* (fam.), *olecușoară* (reg.), *olecuță* (pop.), *olecuțică* (reg.), *puțintel*, *puținteluș* (rar), *repejor*, *târziior*.

Deseori, aceste adverbe se regăsesc în structura unor locuțiuni adverbiale (limitate ca număr). Inițial, formele diminutive au trecut printr-ul proces de substantivare, acest lucru fiind susținut atât de prezența prepoziției, cât și de cea a articolului (*cu binișorul*, *cu încetișorul*, *cu frumușelul*, *de-a mărunțelul*).

În Letopisețul lui Neculce sau la Dimitrie Cantemir, regăsim o formă intermediară, fără articolul (elementul constitutiv) *-(u)l*:

„Ș-au început Curtu-pașa a umbla *cu binișor*, ca să-l poftească acei boieri aice...” (IN, L, p. 306)

„...jiganiia aceasta cu blîndețe și *cu binișor*, iar nu cu îndîrjie și cu rău, ieste de domolit.” (DC, I, p. 350)

Editura First, 2003 (AC), *passim*, apar înregistrate următoarele adverbe diminutive: *nișchițel*, *puțineluș*, *puținel*, *binișor* și *kurundzel*, ceea ce demonstrează faptul că prezența lor în limba română nu e întâmplătoare și că asistăm la o dezvoltare a acestui tip derivativ.

²⁸ Pot fi menționate în acest sens și *făinuț* sau *finuț*.

²⁹ Cîteva dintre aceste forme sunt înregistrate doar cu valoare adjectivală, însă, în unele contexte, pot fi folosite și ca adverbe.

Locuțiunile de acest tip ar mai putea fi interpretate și în perspectivă structurală și să considerăm că avem un morfem lexical discontinuu de tip adverbial (*prep. +.....-ul*):

„...iar șoarecul și cu mîta se luură încet, *pe-ncetișorul* și mergînd numai pe vîrfurile degetelor...” (SMF, B, p. 111)

„... cînd mă lua *cu bineșorul*, nici atîta...” (IC, PAP, p. 192)

4.6. La nivel dialectal, adverbele diminutive au, în general, o arie largă de răspîndire, însă uneori caracterizează un anumit dialect sau grai: *abielușca*, *abielușa*, *de-abieluța* (Hațeg), *acăsică*, *acăsucă* (Maramureș), *afarucă* (Maramureș), *atātuța* (Toplița), *aiciuca* (Maramureș), *atîtuca* (Dorohoi – ... *da măligî numa atātuca cătu-i dusem tătuții di leac*, GN, p. 546), *cātuica* ‘foarte puțin’ (Banat), *diminecior* ‘devreme’, *amânăcior* ‘târziu’ (Banat), *cătîngănaș* ‘încetișor’ (Crișana), *cătîneluș*, *cătîneluț*, *de-abialuca* ‘de-abia, de-abia’ (Maramureș), *mîntenășuc* ‘imediat’ (Maramureș), *degebuța*, *devremior*, *diminecior* ‘mai de dimineată’ (Argeș), *docăliță* ‘cu ceva timp în urmă’ (Oaș), *furișel* ‘puțin pe ascuns’, *șosuc* (Maramureș), *hucurel*, *huculuț*³⁰ (Maramureș), *încetuc*, *încetuț*, *depărțișor*, *domolel*, *greuleț*, *mereor* ‘foarte încet’ (Banat), *mereuș* (*mereuș*), *mereuț*, *nițeluș* (Muntenia), *mereușuț* (Crișana, Ineu), *multuț*, *multicel*, *oșărucă*, *oșărușcă* (Hațeg), *pușinel*, *pușinteluș*, *răruț*, *rărișor*, *olecuță*, *olecuțică*, *olecușoară* (Moldova), *un piculeț*, *un piculete* (Oltenia), *un picuț*, *tărișor*, *tăricel*, *târziu*, *târziuț*, *suscior*, *susuc* (Maramureș), *josișor*, *iutișor*, *o țărișucă*, *o țirigană* (Oltenia)³¹:

„*O jucat babili ghinișor, frumușăl... O strâns părăluțăli ghinișor.*” (TDMOLD: 19, Apud Manu-Magda, p. 103)

„...ș’apăi după haia baži mîna’n iel, îl sparzi d’e-abieluța...” (OD, GȚH, p. 127-128).

4.7. Deseori adverbele diminutive exprimă o nuanță atenuată de comparativ sau de superlativ³², fapt care le apropie de exprimarea sintetică latinească, deoarece diferitele grade de comparație se realizau cu ajutorul unor sufixe specializate (*misere* ‘nenorocit’, *miseriș* ‘mai nenorocit’, *miserrîme* ‘foarte nenorocit’; *apte* ‘potrivit’, *aptiș* ‘mai potrivit’, *aptișime* ‘foarte potrivit’).

De altfel, acest aspect poate fi ușor perceput, căci, de exemplu, între *încet*, *mai încet*, *încetișor*, *încetuc* și *foarte încet* există o ierarhie bine stabilită, forma

³⁰ La o întrebare a noastră privind existența acestor forme în Maramureș și adresată unui subiect, acesta ne-a răspuns că cel care le folosește *să mădărea* ‘se alintă’.

³¹ A se vedea și remarca făcută de Margareta Manu-Magda, *Elemente de pragmalingvistică a românei vorbite regional*, Editura Dual Tech, București, 2003, p. 103. „Utilizarea diminutivelor cu dubla lor funcție, de intensificare afectivă și de atenuare, prezența unui număr mare de derivate, nu numai substantivale, ci și adjectivale sau adverbiale (*frumușăl*, *repejor*, *ghinișor*), este rezultatul dorinței expresive a vorbitorilor de a evita orice act de amenințare a feței interlocutorului.”

³² Corneliu Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române*, vol. I (*Morfologia*), col. «Universitaria», n°13, Iași, Institutul European, 1999, p. 734: „Un loc aparte în cadrul adverbilor noționale au derivatele cu sufixe diminutive de felul *binișor*, *depărțișor*, *multișor*, *nițeluș*, *olecuță*, *pușinel*, *pușinteluș*, *repejor*, *tărișor*, *tîrziu* etc. Acestea, exprimînd ceea ce am putea numi «ideea de superlativ cu minus», ar trebui – din cauza acestui sens inițial al lor – să nu accepte grade de comparație, cum se și întîmplă cu *nițeluș*, *olecuță*, *pușinteluș* (ultimul dublu sufixat diminutival, fiindcă primul sufix diminutival și-a pierdut «semnificația»). La cele mai multe dintre acestea, însă (*binișor*, *depărțișor*, *multișor*, *pușinel*, *repejor*, *tărișor*, *tîrziu* etc.), „ideea de superlativ cu minus” s-a pierdut, astfel încât ele acceptă astăzi gradul comparativ de superioritate – contexte ca *lucrurile merg mai binișor*”.

diminutivală situându-se undeva la mijloc (sau între *bine* și *binișor* există o atenuare de sens, căci *binișor* nu înseamnă doar ‘mai puțin bine’, ci și ‘foarte puțin bine’)³³. În aceste situații, totul depinde de vorbitor, căci acesta induce în enunț sensul pe care îl dorește³⁴.

Iorgu Iordan susține, pe bună dreptate, că „în general, se poate vorbi de o nuanță aproape superlativă : sub aspectul diminutival, aceste adverbe par a exprima ‘însușire’ (modul cum se făptuiește acțiunea) într-un grad mai înalt sau cel puțin altfel decât sub aspectul lor obișnuit. Căci asta arată diminutivul: subiectului vorbitor îi ‘place’ cum se petrec lucrurile și manifestă plăcerea diminutivizînd adverbul”³⁵.

4.7.1. Uneori, diminutivele adverbiale acceptă și grade de comparație³⁶, contribuind la crearea unor construcții pleonastice. „Valoarea graduală a acestor forme [diminutive] este însă foarte slabă, insesizabilă aproape, fapt ce explică ocurența lor în construcții de comparativ sau de superlativ perifrastic”³⁷: *mai puținelū* (Coresi), *mai binișor*, *mai repejor*, *mai tărișor*, *mai încetuc*³⁸.

„Poate reușește și Cotidianul să apară pe net ceva *mai repejor*.”
(forum.cotidianul.ro)

„Poate lucrează ceva *mai încetișor*, când e nebăgată-n seamă.”
(www.culinar.ro/forum)

5. Faptele de limbă aduse în discuție au scos în evidență un aspect important, și anume că prezența diminutivelor adverbiale nu e un fenomen marginal. În acest caz, limba română se încadrează tipului general romanic, care, încă din latina vulgară, a început să se dezvolte, pentru ca apoi să se contureze în limbile romanice. Mai puțin prezente în limba veche decât în cea modernă, adverbele diminutive caracterizează în special limba vorbită, dar se regăsesc și la scriitori clasici sau moderni.

Bibliografie complementară

a) Dicționare:

Ciorănescu, Alexandru, *Dicționarul etimologic al limbii române*, ediție îngrijită și traducere din limba spaniolă de Tudora Șandru-Mehedinți și Magdalena Popescu-Marin, București, Editura Saeculum I. O., 2002, 1055 p. (DER).

Costinescu, Mariana, Georgescu, Magdalena, Zgaron, Florentina, *Dicționarul limbii române literare vechi (1640-1780). Termeni regionali*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1987, 331 p. (DLRLV)

³³ A se vedea și Elsa Lüder, *op. cit.*, p. 293-303, *passim*

³⁴ Vezi și Bengt Hasselrot, *Etudes sur la formation diminutive dans les langues romanes*, col. «Upsala Universitets Årsskrift», nr. 11, A.-B. Lundenquistska & Otto Harrassowitz, Upsala-Wiesbaden, 1957, p. 222: „Ce qu’il y a de vraiment curieux, c’est que le roumain ne semble pas avoir fixé une hiérarchie à l’intérieur de son système de suffixes diminutifs. C’est, selon Pușcariu, le ton seul et l’interprétation subjective qui font paraître tel suffixe plus expressif que l’autre”.

³⁵ *op. cit.*, p. 174.

³⁶ A se vedea și în spaniolă *muy cerquita*, *muy calentito*.

³⁷ Georgeta Ciompec, *Lucr. cit.*, p. 172-173.

³⁸ Acest aspect este surprins și de către Elsa Lüder, *op. cit.*, p. 294, care urmărește îndeaproape gradația lingvistică în limba română. Aceasta afirmă că „procedeele de graduare sintetice și analitice acționează împreună, pentru a obține un efect de superlativ.”

****Dicționarul Explicativ al limbii române* (DEX), ediția a II-a, București, Academia Română & Editura Univers Enciclopedic, 1998, 1192 p.

Halici, Mihail – Tatăl, *Dictionarium valahico-latinum (Anonymus Caransebesiensis)*, studiu filologic și indice de cuvinte de Francisc Király, ediție îngrijită de Alexandru Metea și Maria Király, Timișoara, Editura First, 2003, 391 p. (AC)

*** *Micul Dicționar Academic* (MDA), vol. I-IV, București, Academia Română & Editura Univers Enciclopedic, 2001 (I), 2002 (II), 2003 (III), 2003 (IV), LXXXVI p. + 776 p. (I), XII + 673 p. (II), XCVI p. + 1248 p. (III), XCVI p. + 1407 p. (IV)

Vintilă - Rădulescu, Ioana (coord.), *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura Univers Enciclopedic & Academia Română, 2005, 871 p. (DOOM₂)

b) Izvoare :

Blaa, Lucian, *Poezii*, bibl. «Eminescu», București, Editura Eminescu, 1988, 414 p. (LB, P)

Candrea, I. A., Densusianu, Ovid, Sperantia, Th. D., *Graiul nostru. Texte din toate părțile locuite de români*, vol. I-II, București, Atelierele Grafice Socec & Co., 1906, 553 p. (GN)

Cantemir, Dimitrie, *Istoria ieroglică*, ediție ilustrată de Simona Runcan, București, Editura Minerva, 1973, 569 p. (DC, I)

*** *Codicele Voronețean*, ediție critică, studiu filologic și studiu lingvistic de Mariana Costinescu, București, Universitatea București & Editura Minerva, 1981, 488 p. + 86 p. (facsimilés) (CV)

Caragiale, I. L., *Teatru*, postfață și bibliografie de Constantin Hirlav, București, Editura Minerva, 1980, 287 p. (ILC, T)

Creangă, Ion, *Povești, amintiri, povestiri*, ediție îngrijită și repere istorico-literare alcătuite de Iorgu Iordan și Elisabeta Brâncuș, col. «Patrimoniul», București, Editura Minerva, 1983, 352 p. (IC, PAP)

Dosoftei, *Viața și petrecerea svinților* (Iași, 1682-1686), text îngrijit, notă asupra ediției și glosar de Rodica Frențiu, Cluj-Napoca, Editura Echinoc, 2002, 453 p. (D, VPS)

Eminescu, Mihai, *Poesii*, ediția a patra, cu o notiță bibliografică de T. Maiorescu, București, Editura Librăriei Socec & Comp., 1889, 315 p. (ME, P)

Ispirescu, Petre, *Legende sau Basmele românilor*, ediție îngrijită de Aristița Avramescu, col. «Mari scriitori români», vol. I, București, Editura Cartea Românească, 1988, 620 p. (PI, LBR)

Marian, Simion Florea, *Basme populare românești*, ediție îngrijită și prefață de Paul Leu, București, Editura Minerva, 1986, 526 p. (SMF, B)

Neculce, Ion, *Letopiseșul Țării Moldovei*, ediție îngrijită, cu glosar, indice și o introducere de Iorgu Iordan, col. «Clasicii noștri», București, Editura de Stat pentru literatură și artă, 1955, 461 p. (IN, L)

*** *Palia de la Orăștie* (1581-1582). *Text – facsimile – Indice*, ediție îngrijită de Viorica Pamfil, București, Editura Academiei, 1968, XVI + 497 p. (PO)

L'adverbe roumain et les suffixes diminutifs

Dans son intervention, l'auteur se propose de présenter un aspect peu abordé dans les pages des études relatives à l'adverbe. Il s'agit de la dérivation à l'aide des suffixes diminutifs. L'analyse des faits de langue vise plusieurs aspects parmi lesquels ceux qui sont d'ordres lexical, grammatical et stylistique. Le but déclaré est de réaliser une perspective synthétique sur ce type spécial d'adverbes qui caractérise la langue roumaine.